

Az átöröklés kérdései és a neveléslélektan

E sorok íróját két körülmény indította arra, hogy az átöröklés-kérdésével néhány sorban foglalkozzék e folyóirat lapjain. Az egyik az, hogy az átöröklésnek a kérdéseit, — önmagukban is, meg a neveléssel való összefüggésükben is — nálunk általában inkább a német szakirodalom szempontjai szerint szokás vizsgálat alá venni, többé-kevésbé figyelmen kívül hagyva pl. az angol és amerikai lélekbúvárok és pedagógusok műveiben tükröződő szempontokat és szemlélésmódot. Ez az egyoldalúság sokszor jól kihasználható érvet nyújt azok számára, akik a magyar tudományosságot egyszerűen a német szellemi élet függvénye gyanánt szeretnék elkönyvelni. De káros hatású ez az egyoldalúság még azért is, mert hazai tudományosságunkat olyan értékes szempontoktól és gondolatoktól foszthatja meg, amelyek kellő ellensúly gyanánt szolgálhatnak egy, (esetleg politikai irányítás szerint működő) tudományos gondolkodásnak. Amikor tehát az alább következő fejtegetésekben az „átöröklés és nevelés” sokszor tárgyalt kérdéséhez nyúlunk, ezt azzal az elhatározott szándékkal tesszük, hogy a kérdésnek jelenlegi állását és a megoldásoknak módját főképen az angol-amerikai irodalom segítségével mutassuk be.

A másik indító ok, mely az átöröklés kérdéseivel való foglalkozásra indíthatja a neveléslélektan kérdéseivel foglalkozókat, az a bizonytalanság és differenciálatlanság, amely különösen a „lelki átöröklésnek” használatos fogalmai körül lebeg. A szorosabb értelemben vett biológiai, testi (szómatikus) átöröklés kérdéseit azok a kísérletek és vizsgálatok, melyeket Mendel munkálatainak napfényre jutása (körülbelül 1900) óta végeztek, sok tekintetben tisztázták és a tudósokat meglehetősen egybehangzó állásfoglalásokra vezették. Nem így áll azonban a dolog a „lelki átöröklés” problémakörében, ahol sokszor alapvető fogalmak maradnak bizonytalanok.

Ezek azok az okok, melyek alapján néhány kérdést vetünk fel itt s keressük rájuk a körülmények szerint legvalószínűbb és leginkább igazolható feleletet. Előre kell természetesen bocsátanunk azt a megjegyzést is, hogy e helyen meg sem kíséreljük *minden*, az átöröklés és nevelés kapcsolataira vonatkozó kérdésnek feltárását; még arra sem lehetünk és módunk, hogy közülök az összes legfontosabbakat érintsük; csupán néhány oly problémára mutatunk rá, melyek a neveléslélektanban folytonosan előkerülnek és a nevelésről való fogalmaink szabatosabbá tételére közvetlenül alkalmasak lehetnek.

1.

Legalkalmasabb talán mindjárt a *lelki átöröklés* kérdését elemezni azok közül, amelyek felvett tárgyunk körébe tartoznak. Aki az átörök-

lésről szóló műveket olvassa és az írók kifejezéseit figyelmesen vizsgálja, könnyen észreveheti, hogy a lelki vonások, lelki sajátosságok átörökléséről rendszerint nem beszélnek oly megfontoltsággal és alapos-sággal, mint aminővel pl. a testi bélyegek átörökléséről; általában feltűnő az a szokás, hogy egy-egy lelki sajátosságról úgy beszélnek, mintha az jól meghatározott, pontosan körülírt, változhatatlan egység volna s mint ilyen szállna át elődökről-utódokra. Elfeledkeznek arról, hogy a legtöbb felhozott lelki sajátosság egyáltalában nem oly egyszerű és változhatatlan egység, mint pl. egy pénzdarab, mely „változatlanul“ és egyformának maradvá vándorol egyik zsebből a másikba; nem veszik figyelembe, hogy az egy szóval jelzett és átöröklődőnek mondott lelki tulajdonság sokszor nagyon is definiálatlan és összetett valami. Sokszor olvashatunk elég könnyedén odavetett tételeket pl. a hadvezéri, jogász, zenei, matematikai képességek átörökléséről, vagy arról, hogy egyes írók, művészek valamelyik szülőnek (az anyának) köszönhetik képzeletük erejét, jó emlékező képességüket, érzésvilágukat, vagy jellemüket stb. Még merészebbek egyes pszichológusok az egyes népfajokat vagy nemzeteket jellemző lelki tulajdonságok sorozatának összeállításában.

Ezek a pszichológusok rendszerint bátran és aggodalmaktól nem győződve látnak munkához; úgy látszik fel sem merül bennük a kétely az iránt, vajjon a lelki tulajdonságokat jelző nagy szavak mögött rejlik-e igazolt tartalom. Pedig a kísérleti lélektan mindenkit megtanít arra, hogy épen a legegyszerűbbek tartott lelki jelenségek is egyszerre elveszítik ezt az ártatlan egyszerűségi látszatukat, mihelyt a gondosabb elemzésnek; vagy a kísérletnek eszközeivel nyúlunk hozzájuk. Csak két, könnyen átlátható példát hozunk fel. Sokan hitték, hogy a figyelem aránylag „egyszerű“ lelki jelenség (most nem vizsgáljuk azt a kérdést, mit jelent általában a lelki világban az „egyszerűség“?) Először is kiderült azonban, hogy a figyelem nem egy és egyetlen az emberi személyiségben, hanem több, azaz különböző figyelem-fajok lehetségesek ugyanabban az egyénben egymás mellett és egymástól meglehetősen függetlenül kifejlődve. Másodszor: a gondosabb elemzés kimutatta, hogy bármely figyelem-képesség működése meglehetősen bonyolult és több összetevőtől függ (reakciós idő, emlékezet, intelligencia, gátló képesség stb. l. Coover és Sleight vizsgálatait, *British Journal of Psychology* 1911. 4.). Az emlékezés sem „egyszerű“, hanem összetett, sokféle feltétel szerint működő képesség; és épen ezért, ha a pszichotechnikában „emlékezet- vagy figyelem-méréseket“ végzünk, ügyelnünk kell arra, hogy ne mérjünk esetleg más tevékenységeket és teljesítményeket, mint pl. az előbbinél az érzelmi mozgató összetevőt, vagy az érdeklődést, az utóbbinál az asszociációt vagy a gátlások erejét s mind a kettőnél az intelligenciát. Ha ezt a tanulást az átöröklés kérdéskörére átvisszük, akkor teljes megvilágításban fog előttünk állani a lelki sajátosságok átöröklésének bonyolultsága. A figyelem vagy az emlékezet képességei még az aránylag egyszerűbb lelki jelenségek közé tartoznak; és mégis a gondosabb pszichológusnak kétségekkel kell megküdenie, ha ezeknek átöröklését akarja egyes adott esetekben megállapítani. S ha ez így van az „egyszerűbb“ lelki valóságok esetében, mit mondjunk az olyan lelki sajátosságok átörökléséről,

mint aminők pl. a „hadvezéri tehetség“, a „jellemsszilárdság“, az „iskolai tehetségesség“ (*Peters*), az „intenció“, a „zenei képesség“ stb?

Az első fogyatékoság tehát, melyen az átöröklés tanának segítenie kell, így írható körül: az átöröklhető lelki sajátosságok szabatos meghatározásának hiánya. A baj eredete különben az átörökléstan statisztikai művelésének kezdeteiben gyökerezik. *Galton* (*English men of Science*. 1874., *Hereditary Genius*. 1880.), *De Condolle* (*Histoire des sciences et des savants depuis deux siècles*. 1783. 2. kiad. 1888.), *Goddard* (*The Kallikak Family*. 1914.), *Somogyi* (*Tehetség és eugenika*. 1934.) és mások részint az „emberi kiválóságnak“, részint pedig a „bűnözésre“ való hajlamnak átöröklődő voltát vizsgálták egyes kiterjedt családokban. Míg azonban a bűnözésre való hajlam, vagy a gyengeelméjűség közelebbről meghatározható lélektani sajátosságoknak tekinthetők, addig a „kiválóság“ oly tág fogalom, hogy annak átörökléséről szólva, könnyen áldozataivá válhatunk a lélektani szabatlanságnak.

2.

Ha azokat a sajátosságokat keressük, melyeket a pszichológusok a fennálló nehézségek ellenére is átöröklődők gyanánt kívánnak tekinteni és e tekintetben szabatosabban törekszenek meghatározni, akkor elsősorban inkább *élettani, fiziológiai, idegrendszerbeli jellegzetességekre* bukkanunk a kutatóknál. Ilyenek pl. a vörös-zöld színvakság, a szem színe, az albinizmus, a vérzékenység (*haemophilia*), *Huntington-féle chorea*, *brachydactylia* stb. Ezek mellett a testi (szómatikus) átöröklődő sajátosságok mellett ráirányult azonban a kutatók figyelme jól körülírható lelki jellegzetességekre is és a jelen kutatások állása szerint két oly feltűnő lelki sajátosságot állapíthatunk meg, melyek valóban átöröklődőknek tekinthetők. Ezek: az *általános intelligencia* és az *érmességnak állandósága vagy változó volta* (*emotional stability, instability*). Ezeknek átöröklhető voltára rámutatni azért oly fontos, mert mind a két pszichés sajátosságot a lélektan ma már jól körül tudja határolni és tartalmukat pontosan fel tudja tüntetni; mindnyájan tudjuk, legalább is gyakorlatilag és megmérhetően, miben áll az általános intelligencia és kielégítően meg tudjuk határozni az érzelmi állandóságnak vagy állhatatlanságnak mibenlétét is. Midőn tehát ezeknek átöröklődő voltáról szólnunk, akkor nem mozgunk nagy általánosságok keretei között. Fentebbi tételünknek további nagy előnye az is, hogy a kísérleti lélektani vizsgálatok egyre jobban megerősítik az általános intelligenciának és az érzelmi állandóságnak átöröklött voltaiba vetett hitünket. A kísérleti vizsgálatok ugyanis majdnem egyértelműen azt mutatják, hogy az egyén általános értelmessége, vagyis az egyén formai szellemi szintje független a tanulástól, a gyakorlástól és a környezet hatásaitól; ez viszont arra mutat, hogy ez a tulajdonságunk nem szerzett valami, hanem az alkatban gyökerező sajátság — az alkat pedig teljesen az átöröklés törvényeinek van alávetve. Ugyanezek a gondolatok alkalmazhatók az ember érmességére is. Az általános intelligenciában és az érmesség állandóságában két oly támpontot nyerünk, melyek alapján az átörökléstan lélektani érdejében, legalább ideiglenesen eligazodhatunk.

A fentebbi megállapításból némi világosság derül arra a régen felismert és hangoztatott tényre is, hogy a *szerezett* lelki sajátságok nem öröklődnek át az elődökről az utódokra. Így pl. ha valaki egy idegen nyelvet megtanul, e tudománya, a maga kész alakjában nem öröklődik át utódaira, mivel nem szoros értelemben vett alkati sajátság. Viszont mégis átöröklődőnek tekinthető a nyelvi készségből az, ami benne alkati elem: egyrészt az az *alap*, mely az idegen nyelv megtanulására különlegesen alkalmassá tette az illető egyént, — másrészt talán az a gyarapodás, melyet az alkati diszpozíció nyert azáltal, hogy ezt a diszpozíciót az illető személyiség nem hagyta parlagon heverni, hanem gyakorolta, működésben tartotta. De ugyanígy beszélhetünk *mindazoknak* a lelki jellegzetességeknek gyökérszerű átörökléséről is, amelyeknél hasonló viszonyt tudunk kimutatni a szóbanforgó lelki sajátosság és az alapját tevő konstitúció között. Ennek a kimutatásnak azonban pozitívnak és igazoltnak kell lennie, ugyanúgy, mint ahogyan a lélektan igazolta már pl. az általános intelligenciának az alkattól függő viszonyát; nem elégedhetünk meg tehát bonyolult viselkedésformáknak és összetett jellegzetességeknek (amilyen pl. az „államférfiúi“ jelleg) az alkat és az öröklés számlájára való egyszerű átirásával. Viszont az érzelmesség átörökölheto volta jó irányítást adhat azoknak a lélektani kutatásoknak, amelyek pl. a jellem vagy vérmérséklet átörökölheto voltára irányulnak.

3.

Az *átöröklés bizonyos törvényeinek* ismerete sokakat abban a reményben ringatott, hogy nem sok idő múlva birtokába jutunk annak a szabályszerűségnek, mely minden átöröklést szabályoz, annak a kulcsnak, mellyel az átöröklésnek rejtélyeit megnyithatjuk. Ilyen törvényeket már *Mendel* eredményeinek felfedezése előtti időben is alkottak. Az első ily törvény azt mondja ki, hogy „*hasonló hasonlót* törekszik létrehozni (like tends to beget like)“, ami a természet nagy rendjének valóban alapvető eljárás módját fejezi ki s amely törvényt a *gén*ek elméletével kötötték össze (faktoriális feltevés). A hasonlóságok mellett feltűntek azonban az elődök és utódok között levő *eltérések és különbségek* is és ezeket a *variációk* és *modifikációk* nevével két részre osztották. A „*modifikáció*“ azt a különbséget jelenti, mely az előd és utód között úgy jó létre, hogy az utód valamely új tulajdonságot szerez, melynek az átörökléshez nincsen semmi köze. A „*variációk*“ meghatározása és megjelölésük törvényszerűségeinek kimutatása már több gondot okozott az átöröklés kutatóinak. A variációk törvénye azt mondja ki, hogy az utódok sohasem hasonlítanak *teljesen* az elődökhöz, hanem tőlük sajátságos módon eltérnek, még pedig — nem tekintve a szerzett tulajdonságokat — maguknak az átörökölt vonásoknak megjelenési módjais sajátos eltéréseket mutatnak. Ezeket a különbségeket az ú. n. gyakorisági görbe szabályozza. Ha ugyanis egy homogén csoport egyéneit kiválogatás nélkül megvizsgáljuk és egy adott (lelki) sajátságukat megmérjük, akkor e sajátság a gyakorisági görbe szerint oszlik meg. Ilyen pl. a felnőtt egyének testmagassága egy fajon belül. Ha több ezer ilyen felnőtt testmagasságát megmérjük s a faji csoport legalacsonyabb tagja 135 cm., legmagasabbja pedig 190

cm, akkor legnagyobb számban e két véglet között középhelyen fogjuk találni a testmagasságokat s minél jobban közeledünk a két végletéhez, annál kevesebb lesz az ott elhelyezkedők száma. Így vizsgálták meg az angol-amerikai tudományban az általános intelligencia és általános erkölcsiség, az összeadásban és gépirásban való gyorsaság, testméretek stb. stb. adatait s mindenütt a gyakorisági görbe statisztikai törvényszerűségét találták érvényesnek.

De még más törvényszerűségek megállapítására is sor került. Így már Galton rámutatott egy törvényre, mely a „*regresszió*” jelenségének szabályszerűségére vonatkozik az élők világában és kimondja, hogy az utódok sorozatában jelentkező variációk annál jobban törekszenek az *átlag* felé, minél inkább előrehaladnak az illető homogén csoportnak nemzedékei az időben. (Ez is *statisztikai* törvényszerűség). Nagytermetű szülők gyermekei ugyanazon csoporton belül nagytermetűek szoktak ugyan lenni, de általában valamivel kisebbek, mint szüleik; a kistermetűek gyermekei pedig valamivel nagyobbak szüleiknél s így mind a két véglet egy közepes átlag felé halad az időben. A természet, — mondták a statisztikusok — irtózik a végletektől és a kiegyenlítődésre, az átlagra törekszik.

Végül nagy reményt keltettek Mendel kísérleti eredményeken nyugvó törvényei, melyeket először egy kerti veteményen próbált ki és amelyek az ember élettani jellegein (pl. a szem színe) szintén érvényeseknek mutatkoztak.

A felsorolt törvényszerűségek azt a kellemes látszatot kelthetik, mintha a tudomány már közel járna az átöröklés titkának megfejtéséhez, — már amennyiben a jelzett törvények felállítása valóban ily megfejtést jelent. Azonban, minden elismerésünk mellett is rá kell mutatnunk az elért eredmények mellett feltűnő bizonytalanságokra is és nem szabad elfeledkeznünk egy pillanatra sem arról, hogy az átöröklésben még számos „titokzatos” elem van. Vegyük vizsgálat alá pl. azt az esetet, mikor egy magas intelligenciával bíró nőtől és alacsony intelligenciájú férfitől származó gyermekekről van szó. Kérdés: vajon mindnyájan az egyik vagy másik szülőhöz fognak-e hasonlítani intelligencia tekintetében, vagy közepesek lesznek mindnyájan, vagy megosznak a két irányban? Az átöröklés összes törvényeit ismerve sem tudjuk az eshetőségek közül a *bizonyosat* kiválasztani, — nem tudjuk a valóságot bizonyosan megjósolni (*savoir-prévoir*), — hanem bizonytalanságban maradunk. Ennek oka pedig abban rejlik, hogy az átöröklés menetét és különösen az utódoknak *variációit*, eltéréseit az elődökkel szemben *sokkal több ok szabályozza, mint amennyit eddig a tuaományunk módjában volt felfedezni*. Az átöröklés bonyolultabb jelenség, semhogy a statisztikai törvényszerűségekkel lényegét, szerkezetét és dinamikáját ki lehetne meríteni.

Jennings (The Biological Basis of Human Nature. 1930. 183. l.) felhívja a figyelmet arra, hogy az átöröklés törvénye nem csupán az utódok *hasonlóságában* jut kifejeződésre, hanem egyenesen az utódok *különbözésében* is. A hasonlóság létesítése épen úgy átöröklési törvény, mint a különbségek létrehozása. Ha tehát alacsonyabb értelmiségű szü-

lőktől nagy tehetségű gyerekek származnak, akkor ezen tény előtt nem szabad mint a természet tréfája előtt értelmetlenül megállanunk, hanem benne is az öröklés sajátos érvényesülését kell megpillantanunk: „A zsenik — Shakespearek, Keatsok, Lincolnok — származása közepes családokból: nem az átöröklés törvényeinek bukását példázza, hanem csupán az átöröklés működésének egyik módszerét“.

4.

Az előzőknél még több bírálható pontot tartalmaz az *átöröklésnek és a környezetnek* egymáshoz való viszonya, az a kérdés, melyet az angol lélektani tudomány a „*Nature—Nurture*“ jelszavával tárgyal. A *Nature* (természet) kifejezése az átörökölt tényezőket is jelenti (heredity), a *Nurture* („táplálék“) szó pedig általában a környezeti hatásokat (environment). E két tényezőcsoport egymáshoz való viszonyának pontos megállapításában, s annak a részesedésnek kijelölésében, mely az emberi személyiség felépítésében az átörökölt és miliő-tényezőket megilleti, sokat fáradoztak már a lélekbuvárok annál is inkább, mert ez a viszony voltaképpen eldönti a nevelés lehetőségének, határainak, mivoltának kérdését. Bizonyos lemondással állapíthatjuk meg azonban, hogy ez a törekvés a mai napig nem vezetett eredményre. Az eredménytelenség okai a következők:

Az első ok magának az *átörökölheto lelki sajátosságoknak bizonytalan meghatározásában rejlik*. Ezt a körülményt már fentebb érintettük. A bizonytalanság csak nő, ha a felületesen meghatározott lelki vonásokat, mint átörökölt egységeket összefüggésbe hozzuk a környezet hatásaival és felvetjük a kérdést: az illető lelki jellegzetesség valóban az átöröklésnek eredménye-e, vagy a környezet fejlesztette-e ki az illető személyiségben?

Egy másik oka a bizonytalanságnak az a kérdés, hogy átörökölhethetnek mondott lelki jellegzetességek mennyiben és hogyan *függetlenek* a külső (miliő-) hatásoktól? Vegyük példának azokat a lelki képességeket vagy erőket, amelyeket, fentebbi gondolatmenetünk szerint, valóban átörökölhethőknek tekintünk, t. i. az egyéni általános intelligenciát és az érzelmi állandóságot (vagy állhatatlanságot). Ha azt mondjuk, hogy e tulajdonságok az átöröklésből erednek, akkor egyúttal azt is állítjuk, hogy függetlenek a környezet és tanulás hatásaitól, vagyis lényegükben *változatlanul* egyformák maradnak az egész élet folyamán. De mit jelent ez a „*változatlanság*“? Vajjon teljes mozdulatlanságot és merevséget tulajdonítunk-e az átörökölt képességeknek, vagy pedig mégis megengedünk valamely (nem lényeges, nem alaki) változást bennük? E kérdésre a helyes feleletet így adhatjuk meg: Az *átörökölt* lelki jellegzetességek körülbelül *ugyanazon* (vagyis nagyobb változást el nem szenvedő) környezetben, és ha belső *fiziológiai* változások be nem következnek az illető egyénben, általában *változatlanok* maradnak. Ezt a „*változatlanságot*“ azonban természetesen úgy kell értenünk, hogy az illető lelki jellegzetességek maguk bizonyos *fejlődésen* mennek át (pl. az intelligencia) az egyén gyermekkorától felnőtt koráig.

Ennek a változatlan megmaradásnak, másképp: az átörökölt jelleg-

zetességek és a környezet egymáshoz való viszonyának kérdését vannak hivatva megoldani azok a kutatások, melyeket pl. *Jones és Carr Sanders* 1927-ben végeztek árvaházban nevelkedő gyermekeken, akik különböző társadalmi rétegekből származtak, tehát különböző örökséget hoztak magukkal, viszont már igen korán ugyanazon nevelői környezetben éltek. Ezeknek a gyermekeknek értelmi teljesítményei között is mutatkoztak nagy különbségek, minden egyenlő környezethatás ellenére is. Hasonló kísérletek divatosak a *behavioristák* szélsőségeinél is, akik különböző színű és fajú kisgyermek azonos neveléséből azonos lelkiséget várnak. Az átörökölt lelki tényezők tehát erősebbeknek bizonyultak a környezeti hatásnál. Igaz, hogy bonyolultabbá teszi a jelzett tényállás értelmezését az a körülmény, hogy ellenvethető: vajjon a gyermekek szülei, kiktől ezek a nagyobb intelligenciát örökölték, nem a saját előnyösebb *környezetüknek* köszönték-e a magasabbrendű (és utódaiknak átadott) intelligenciát? E kérdés tehát nem oly egyszerű, mint első pillanatra feltűnik; gyakorlati esetekben szétválasztani egymástól azokat az elemeket, melyeket egy személyiség a környezetből, s azokat, melyeket az átöröklés tőkéjéből merített, nagyon nehéz, alig lehetséges. „Mint bizonyosságot kell elfogadni, — mondja *L. M. Terman* (The 27. Yearbook of the National Society for the Study of Education. 1928. Nature et Nurture. Part II. XIV. 1.), — hogy a „nature-nurture“-kérdésben, vagyis az átöröklés és környezeti hatás egymáshoz való viszonyának problémájában nem érkeztünk el a végső válaszhoz, sőt még közelebb sem jutottunk hozzá. A maximum, amit elérhetünk, az, hogy tudásunk adatai bizonyos mértékben kibővültek. ... Ez a kérdés jelen állása, annyi évi anyaggyűjtés után, melyet a Terman-féle *Évkönyv* kötetei tartalmaznak! — Több reménnyel kecsegtettek természetesen azok a vizsgálatok, amelyek ugyanezen kérdést más alapon közelítették meg, t. i. az (egypetéjű) ikrek összehasonlító tanulmányozásával. Az átöröklés és környezeti hatás összehasonlítására a közönséges egyéneknek sokkal alkalmasabbak az ikertestvérek, kiknél az átöröklés hatása a legszembetűnőbb, míg a környezethatás a legkülönbözőbb; így keletkeztek az (egypetéjű) ikrekre vonatkozó vizsgálatok (*Thorndike, Wilson, Wingfield, Holzinger, Hermann és Hogben, Mac Nemar* stb.). Már a nem egy petéből származó ikrek testi és lelki sajátosságai között is nagy egyezés (korreláció) mutatkozott a különböző mérések eredményeképpen; még nagyobbak azonban a korreláció mértékszámai az egypetéjűeknél, különösen az intelligencia és iskolai eredmények tekintetében. Ezek a vizsgálatok nagy szolgálatot tettek az átöröklés kutatásában s a mérleget erősen az átöröklés hatóerejének javára billentették a környezet alakítóerejével szemben.

Akik azonban eljutnak eddig a pontig és az átöröklés hatóerejét felsőbbrendűnek hajlandók elismerni a környezet ingerhatásaival szemben, azoknak figyelmébe kell ajánlanunk még egy nehézséget e bonyolult kérdésben. Ez abban a tételben jut kifejezésre, hogy az *általános intelligencia* nem az átörökléstől függ, hanem az egyén *tapasztalásainak organizációjától*. Ezt a nézetet *V. Hazlitt* vallja (I. Ability c. művét. 1926.), aki elveti az intelligencia szokásos meghatározásait s ezekkel együtt annak átörökléséről szóló véleményeket s a következő tételt állítja fel:

„E könyvnek tétele ez: az intelligencia problémákat megoldó (tudati) szerveződés; az intelligencia hatékonyságával mérhetjük azt a fokot, amelyben tapasztalásaink összetalálkoznak“ (13. l.), vagyis egymást kiegészítik és tökéletesítik. Ez a Hazlitt-féle tétel azért is fontos reánk nézve, mert épen az eddig legbiztosabban átöröklődőnek vélt képességnek, az általános intelligenciának származását adja meg új elmélettel, azzal, hogy az általános intelligencia a tapasztalások eredményeként áll elő, mint tudati szerveződés. Ha ezt a tételt s annak igazolását elfogadjuk, akkor ismét visszaesünk arról a magaslatról, amelyet nagy nehézségek árán elértünk akkor, amikor az iker-kutatások eredményeivel számotvetve, már-már megállapodtunk az átöröklés felsőbbrendű hatássóságának tételében. *Hazlitt* nemcsak az általános, hanem a speciális képességekre is kimutatja a *milieu* rendkívül erős, sőt (szerinte) döntő hatását. A zenei képesség (Nyiregyházi) a szobrászképesség (Michelangelo), a festői képesség (Corot és Hogarth), a tudós hajlamok és képességek (Newton, Helmholtz és Cuvier) elemzése is szolgálhat alapvetésként arra, hogy bebizonyítsa tételét: minden képességet a tapasztalásból, ennek tudati hatásából, a tudatelemek struktúrából, sajátos szervezetté összeillesztő hatásaiból kell értelmeznünk. Mintha a „velünk született eszmék“ és a „tapasztalás“ (nativizmus — empirizmus) évszázados bölcséleti vitája kelne új életre a ma emberének csodálkozó tekintete előtt!

5.

Mily neveléstudományi következtetéseket lehet levonni abból a helyzetképből, melyet fentebb néhány vonással vázoltunk? Milyen gyakorlati elveket állapíthat meg a maga számára a nevelő az *átöröklés és környezethatás* egymással küzdő szempontjainak mérlegeléséből? Tovább jutottunk-e akár csak egy lépéssel is annak a kérdésnek megoldásában, mely a nevelés lehetőségére és ennek hatásaira vonatkozik?

Vonakodás nélkül el kell ismernünk, hogy az „átöröklés-környezethatás“ kérdésének végső eldöntésétől még távol vagyunk és hogy az újabb vizsgálatok alig vitték előre valamivel a tudomány rajvonalát, mint ahol az századokkal ezelőtt volt. A két szélsőséges álláspontot: „A nevelés minden“ (l' *éducation* peut tout, Helvétius) és „Az átöröklés minden“ (Schopenhauer) ma is változatlanul megtaláljuk a nevelés elmékedőinél. S ha egy-egy újabb tanulmány lapjait forgatjuk, meg az átöröklés és nevelés viszonyáról elmélkedik (pl. *Pfahler* munkáját, l. a Nevelésügyi Szemle I. évf. 441. l., vagy *Govaerts*-ét: L' *hérédité*, son rôle dans l' *éducation* 1924.), alig találunk bennük egyebet, mint annak a tételnek ismételtetését, hogy az átöröklés és a környezeti hatás (vagy nevelés) *együttesen* alakítják ki az emberi személyiséget; a kétféle hatás *pontos elválasztó vonalát* megvonva sehöl sem találjuk. Azzal a benyomással tesszük félre ezeket a tanulmányokat, hogy nem sok, vagy semmi új sincs a nap alatt.

Egy ponton akadunk csupán vigasztaló mozzanatra. Ez az, amire *Thorndike* is rámutat (27. Yearbook stb. X. lap); t. i. mindenekelőtt *pontos adatgyűjtésre* kell törekednünk, hogy a két elvnek (Nature, Nur-

ture) egymáshoz való viszonyát lemérhessük. Az első ily gyűjtemény az idézett Évkönyvben van előttünk, amely iskolás gyermekek szellemi teljesítményeit tartalmazza, pontosan elemezve őket az általános intelligencia, az iskolai előmenetel, az életkor, a tanítás módszerei, a gyermekek intelligencia-fokozatai és hányadosa, az iskolára fordított kiadások, a tanulásra fordított idő, az otthoni környezet stb. stb. szempontjaiból. Ezen adatgyűjtemény elemzéséből számos következtetés vonható le a bennünket foglalkoztató kérdés számára is. (Ezekről egy későbbi cikkben szándékozunk beszámolni.) Ha nem is tartunk tehát annak a problémának végső megoldásánál, mely az „átöröklés és nevelés viszonya” néven ismeretes, egy előzetes lépéssel mégis közelebb jutottunk hozzá. Világosabban látunk a részletekben, szabatosabban tudjuk a kérdéseket feltenni, egyes hibaforrásokat és balfogalmakat ki tudunk már küszöbölni. Mindezek az eredmények, ha nem is jelentenek nagy szenzációt, mégis fontosak és megbecsülést érdemelnek. A tudomány az a terület, ahol a goethei szó szerint: „wenig wissen und alles leisten” a feladatunk.

Várkonyi Hildebrand.

A magyar nemzeti nevelés problémája

Ma, amikor a nemzeti szellemű nevelés kérdése az érdeklődés középpontjába került és a közoktatási kormány is ennek az eszmének a jegyében készül kialakítani a középiskola reformját: időszerű több oldalról megvizsgálni ezt a problémát és elvileg tisztázni a nemzeti nevelés szükségességét, de egyszersmind jellegzetesen magyar szempontból tekintett korlátait is.

Ami a szükségességet illeti, a nemzeti nevelést nemcsak a jövőbe néző magyar szempontok, hanem maga az ifjúság lelki szükséglete is megkívánja. A jó pedagógus ugyanis minden problémát az ifjúság szempontjából vesz vizsgálat alá, az ifjúságból indul ki. A mai magyar fiatalság pedig — a húsz, harminc évesek — kétségtelenül krízist él át, kiforratlan, nyugvópontra nem jutott ifjúság, amely még korántsem találta meg a maga útjait. Válsága kettős. Nemcsak pusztán materiális és gazdasági, hanem lelki természetű is és magába foglalja azt a krízist, lelki zavart, amelyet az egész háborúelőtti anyagi, szellemi és morális rend rombadőlése von maga után. A mai magyar fiatalság lelkileg sem harmónikus nemzedék. Nem is lehet harmónikus lelkű egy olyan ifjúság, amely vegetatív életre kárhoztatva szenved a gazdasági válság és a nemzeti tragédia minden baját, elhelyezkedni nem tud és ha el is helyezkedik: nemcsak kvalitásához méltatlan, nívón aluli életet, hanem általános élestandard alatti életet él, amelyben minden energiát a mindennapi vegetatív életküzdelem öröl fel és amelyben egyéni, szellemi és kulturális igények kielégítéséről szó sem lehet. Egy ilyen külső életkörülmények között vergődő ifjúság belső harmóniáját sem találja